

Şarkılarımız ölmeyecek sevgili Yılmaz

Onunla ilk karşılaşmam gıyabında oldu, yanılmıyorsam. Ankara Deneme Sahnesi'nde yönettiği Uzun Dere'yi izlediğimi anımsıyorum. Lise çağlarında, sıkı bir tiyatro izleyicisi olarak çok etkilendiğim bir oyun. Devlet Tiyatrosu tarzının dışında, farklı, yenilikçi bir çalışma...

Nereden bilebilirdim, beş yıl gibi kısa bir süre sonra Yılmaz Onay'la çalışma şansını yakalayacağımı... Yıl 1971; 12 Mart Darbesi sonrası Yeni Ortam gazetesinin Ankara'daki sanat muhabiri olarak çalışmaktayım. Bir yandan da, ODTÜ Mimarlık son sınıf öğrenciliği...

Tiyatro sevdası, doğal olarak tiyatrocularla yakınlaştırıyor insanı. Bir gün, AST. fuayesinde Erkan Yücel, "Seninle çalışmak istiyoruz," deyivermesin mi? "Mimarlık okuduğuna göre, dekordan da anlarsın! Üstelik, seveceğin bir oyun Brecht'in 'III.Reich', günümüze çok uygun düşecek. Yönetmenin, Yılmaz Onay olacak." Ne diyebilirdim ki, "İlk okuma provası ne zaman?"dan başka...

Başında kasketi, elinde piposu, yüzünde gülümsemesi ile genç, heyecanlı bir adam. İnatçılığını keşfetmemiz biraz zaman alacak... Oyuncularından birinden istediğini almasın, "Keçi!" yi yapıştırmasına, en kızgın anlarında "Kuş!" diye bağırmasına alışmamız da... Brecht'in Epik Tiyatro kuramını Yılmaz'dan öğreniyorum (Vasıf Öngören'le çalışmam daha sonraları). Brecht'in sahne tasarımına ilişkin önermeleri kafama çok yatıyor. İlk taslaklar ve sonrası geliyor....

Sıkıyönetim altında

1972 Nisan ayıydı yanlış anımsamıyorsam, Hitler Rejiminin Korku ve Sefaleti seyirci karşısına çıkıyor. Yılmaz'la birlikte ışık odasından izliyoruz oyunu. Seyirci tepkisi olağanüstü. Her sahne alkışlarla noktalanıyor... AST'de birlikte adım attığım Rutkay Aziz'in yanı sıra, İhsan Sanıvar, Meral Niron, Selçuk Uluergüven, Serpil İnanç, Yaman Okay, Erol Demiröz, Rana Cabbar, Şener Kökkaya, Savaş Yurttaş, Aden Tolay, Ali Uyandıran, Erdal Gülver, Serap Akın, Cavidan Polatkan, Zehra Yücel... yani dev bir kadro var sahnede. Elbette, Sıkıyönetim Komutanlığı da karşılıksız bırakmıyor bu başarıyı ve oyun dördüncü (belki de beşinci) akşamında yasaklanıyor!

Sıkıyönetimin kalkmasından sonra, 1973-74 sezonunda Yılmaz Onay bir kez daha sahneliyor Hitler Rejiminin Korku ve Sefaleti'ni AST. sahnesinde. Bu kez farklı bir dekor yapıyorum. Oyuncuları daha az yoran bir tasarım. İlk işin acemiliğini sırtımdan atmışım ne de olsa...

Bugün de bir benzerini yaşadığımız ideolojik ayrılıklar sonucu, bir grup arkadaş AST'den ayrılıp, Çağdaş Sahne çatısı altında çalışmaya başlıyoruz. Yılmaz'ın sahneye koyduğu Nâzım Hikmet'in Yusuf ile Menofis'inin ve sendikacı –sonradan SHP milletvekili olan- Fehmi Işıklar'ın Grev oyununun sahne ve giysi tasarımlarını yaparken, tiyatrodaki dramaturjinin önemini daha iyi anlıyorum.

Yılmaz'ın oyunculuğuna tanık olmadım. Öğrencilik yıllarında (İTÜ İnşaat Fakültesi), İTÜ Tiyatrosu'nda, sonra Genç Oyuncular'da sahneye çıktığını biliyorum yalnızca. İlk yönetmenlik denemesi, burs kazanarak gittiği Almanya'da olmuş. Yabancı oyuncularla sahnelediği bir İonesco oyununda... Yönetmenliği, Ankara Deneme Sahnesi'nde sürdürmüş ve Sermet Çağan'ın bir radyo oyunundan uyarladığı Savaş Oyunu ile ilk ödülünü kazanmış. Kazandığı diğer ödüller arasında, 1965'te Fransa'da Nancy Tiyatro Festivali'nde Yaşar Kemal'in Yer Demir Gök Bakır'ından Nihat Asya'nın uyarladığı Uzun Dere ile kazandığı Büyük Ödül ve 1975'te gene Nihat Asyalı'nın Gladkov'dan uyarladığı Çimento ile kazandığı Ankara Sanatsevenler Derneği Reji Ödülü önemlidir. Ne yazık ki, İstanbul'daki seçici kurullar Yılmaz Onay'ın pekçok çalışmasını görmemiş ya da görmezlikten gelmiştir.

Çağdaş Sahne'den ayrıldıktan sonra, bir süre yurt dışında (Hollanda ve Almanya'da) çalışan Yılmaz Onay, toplumcu gerçekçi sanat, epik tiyatro ve işçi tiyatrosu üstüne incelemeler yaptı. Sonraki yıllardaki yapıtlarında, yurt dışı gözlemlerinin, deneyimlerinin katkısı olmuştur elbette. Yaşamı boyunca işçiden, emekten yana duruşunu sürdürdü Yılmaz. Kendisinin de bir emekçi olması, hiç durmadan çalışması, yapıtlarının sahiciliğinin, inandırıcılığının en önemli nedeniydi bana kalırsa.

Aydın, emekçi ve Marxist

70'li yılların son çeyreğinde, TİP üyesi ya da sempaticanı aydınlarla, İşçi Kültür Derneği çatısı altında buluşmuştuk. Sevgi Soysal'dan Metin Çulhaoğlu'na, yüreği emekten, emekçiden yana pek çok aydın... Yılmaz Onay, dernek başkanlığını üstlenmişti. 12 Eylül faşizmi, tüm dernekler gibi "İşçi Kültür"ün de kapısına kilit vurana dek...

Darbe öncesi, Çağdaş Sahne Dev-Yol çizgisindeki arkadaşların yönettiği bir kültür odağı idi, ama soldaki farklı çizgilere kapalı değildi. Yılmaz'ın da katıldığı nice açık oturum düzenledik orada. Farklı disiplinleri tek çatı altında buluşturan Türkiye'nin ilk kültür merkezlerinden biri, belki de birincisiydi.

Yılmaz'la sahne üzerindeki son çalışmamız, gene AST'de oldu. 1980-81 sezonunda, Muzaffer İzgü'nün Sınır-Duvar adlı iki kısa oyunu birlikte sahnelenmişti. Belleğim beni yanıltmıyorsa, Sınırdaki ilk oyunu Yılmaz Onay, Duvar'ı Rutkay Aziz sahneye koymuştu... AST'de daha sonra başka oyunlar da yönetti, benim tasarımlarını yapmadığım: 81-82 sezonunda, Hans Fallada'nın Küçük Adam Ne Oldu Sana romanından uyarladığı oyunu (Sanat Kurumu'nun Reji Ödülünü kazandı), 89-90 sezonunda Yusuf ile Menofis'i...

90'lı ve 2000'li yıllarda farklı ortamlarda bir arada olduk Yılmaz'la. Özerk Sanat Konseyi'nin, Türkiye Yazarlar Sendikası'nın, Uluslararası PEN Yazarlar Deneği'nin çalışmalarında, mitinglerde, panellerde... 1990-2002 arası Devlet Tiyatrosu'nda çalıştı. Ama, emeğinin büyük kısmını yazarlığa ve çevirmenliğe ayırıyordu. 2008'de Yılmaz Onay'ın 50. Sanat Yılı- Anlamak Gideni ve Gelmekte Olanı etkinliğinde birlikteydik. Sonra, Bodrum'a yerleşti. Görüşmek kısmet olmadı...

Tiyatromuz için bir hazine değerindedir Yılmaz Onay'ın yazıları ve çevirileri. İlk oyunu İşçi Sınıfının Açık Oturumu'nu 1978'de yazdı. Ardından, 90'lı yıllarda Tren Gidiyor, Bu Zamlar Bana Karşı, Dev Masalı, Şarkılarımız Ölmesin, Karagöz'ün Muamması, Arafta Kalanlar ve Sanatçının Ölümü oyunlarını yazdı. Sanatçının Ölümü, TRT tarafından 2006 yılında televizyon filmi yapıldı.

Yılmaz Onay'ın iki de romanı var, toplumcu sanat yapmaya soyunan herkesin okuması gereken: 1996'da yazdığı Yazılar FİLMATİK (Roman 98'de TRT tarafından film yapıldı) ve 2002'de yazdığı Oyun Değil. Ama, yazınımıza -ve tiyatromuza- en önemli katkısı çevirmenliğidir kanımca.

Aristofanes'den Brecht'e

Dilimize kazandırdığı oyunlar arasında Ibsen'in Bir Halk Düşmanı ve Catilina, Lorca'nın Mariena Pineda, Gorki'nin Sonuncular, Schneider'in Richard Waverly Davası, Tabori'nin Brecht Dosyası", Vaclav Havel'in Largo Desolato / Ağır Yalnızlık, Aristofanes'in Barış, Lisistrata, Euripides'in Troyalı Kadınlar, Helena ve Elektra oyunları vardır. Anna Seghers'in öyküleri ile Botho Straub'un Evlerde Uyum Uyanık Yalanlar romanı da Yılmaz Onay çevirileri arasındadır.

Brecht'i tutkuyla seven bir tiyatrocunun yapıtlarını çevirmemesi düşünülebilir mi? Yılmaz, başka çevirmenlerin de dilimize kazandırdığı Brecht oyunlarını, Adam Adamdır'ı, Carrar Ana'nın Silahları'nı, Puntilla Ağa ile Uşağı Matti'yi, Kafkas Tebeşir Dairesi'ni, Komün Günleri'ni özgün dilinden (Almanca'dan) çevirmekle yetinmedi, Brecht'in tüm külliyatını Türkçeye kazandırdı.

Tiyatro yayıncılığımızın yüz akı Yılmaz Öğüt'ün Mitos Boyut Yayınları'ndan çıkan -yanılmıyorsam-11 ciltlik Brecht Bütün Oyunları dizisinde, (farklı yazımlarıyla) Baal'i, Gecede Trampet Sesleri'ni, Düşün'ü, Dilenci veya Ölü Köpek'i, Şeytan Kovma'yı, Karanlıkta Işık'ı, Balık Avı'nı, Ova'yı, Kentlerin Vahşi Ormanında'yı, Mahagonny (ve sonraki versiyonu Mahagonny Kentinin Yükselişi ve Düşüşü'nü), Mezbahaların Kutsal Johannası'nı, Sivri Kafalılar ve Yuvarlak Kafalılar'ı ve ilk versiyonu Sivri Kafalılar ve Yuvarlak Kafalılar Ya da Devlet ile Servet Birleşmeyi Sever'i, Küçük Burjuvanın Yedi Ölümcül Günahı'nı, Horasyalılar ile Kuriasyalılar'ı, Corialanus'u, 1431 Rhouen'da Jeanne d'Arc Davası'nı, Turandot ya da Aklayıcılar Kongresi'ni çevirdi. Bununla da kalmadı, gene Mitos'dan çıkan Brecht'in Bütün Şiirleri'nin ikinci cildindeki onbir şiiri Türkçeye kazandırdı.

Çeviri kitapları arasında kuramsal çalışmalar, tiyatromuza ışık tutacak niteliktedir: 1978'de İşçi Kültür Yayınları'ndan çıkan İşçi Tiyatroları, Ajitprop Topluluklar, Mitos Boyut'un Epik Tiyatro, Tiyatro Çalışması-Berliner Ensemble, Antik Yunan Tragedyaları, Poetika-Aristoteles, Broy'dan Brecht'le Yaşamak – Çalışma Günlüğü, Bilim ve Sanat Yayınları'ndan çıkan ve yeni baskıları Evrensel Basım Yayın tarafından yapılan Pospelov'un Edebiyat Bilimi...

Friedrich Engels'in iki önemli yapıtının, Evrensel Basım Yayın'dan çıkan Ütopya'dan Bilime Sosyalizm ve Komünist Parti Manifestosu'nun eksiksiz çevirileri, Yılmaz Onay'ın çevirmenliği para kazanmak için değil, inandığı siyasete katkıda bulunmak için yaptığının en güzel kanıtlarıdır.

Öngörülüydü. Özerk Sanat Konseyi'ndeki toplantılarımızın birinde, "Gidişat çok kötü. Bunlar Hitler'in yolundan gidiyor," dediğinde, abarttığını düşünmüştüm. Ne yazık ki, öngörüsünün adım adım gerçekleştiğini gördü yaşamının son günlerinde.

Çok az insan vardır, kişisel yaşamı ile mesleki kariyeri bu denli örtüşen. Yılmaz Onay, inançlarından, görüşlerinden ödün vermeden yaşadı seksen yıllık ömrünü. Kavradan hiç vazgeçmedi. Çok sevdiği karısı Yurdanur'un desteği ile bütün zorluklara göğüs gerdi. "Gerçekçilik bir akım değil, bir tutumdur. Ve bunun asıl sahibi emekçilerdir"; "Gerçekçi olmayan sosyalist olamaz, sosyalist olmayan da gerçekten gerçekçi olamaz," diyordu.

Bir teknik adam (mühendis) olarak başladığı yaşamını siyasal bir tercihle anlamlandırmayı seçti. Emekçiden yana çarptı hep yüreği. Mesleğini bıraktı, yaşamını tiyatroya ve yazına adadı. Bunu yaparken, tek bir amacı vardı. Kapitalizmin sömürü çarkları arasında ezilen emekçilerden yana -ve mümkün olabildiği kadar onlarla birlikte- sanat yapmak, emekçilere sanatı sevdirmek...

Amacının gerçekleştiğini göremedi. Ama, kim görebilir ki bir ömür gibi kısacık zaman diliminde? Yaptıkları ve yazdıklarıyla gençlere bıraktığı zengin mirasın boşa harcanmayacağına inanıyorum. Yeter ki basılmaya, okunmaya, sahnelenmeye devam etsin yapıtları...

Hiç kuşkun olmasın Yılmaz, şarkılarımız ölmeyecek.

Yazan : VECDİ SAYAR

Tarih : 14.03.2018

Yazı kaynak linki: <http://yenie.net/sarkilarimiz-olmeyecek-sevgili-yilmaz/>